

Ett land, ett mynt?

Mynt, gränser och identitet i Magnus Erikssons Sverige

Plan för Post-doc-projekt

Cecilia von Heijne

Bakgrund

Den 1 augusti 2008 påbörjade jag ett post-doc-projekt och tillträdde tjänsten som ABM-forskare vid Kungl. Myntkabinetttet, Sveriges Ekonomiska museum (KMK). Tjänsten har tillkommit genom ett initiativ från Riksbankens Jubileumsfond och Kungl. Vitterhetsakademien. Syftet med att rekrytera nydisputerade forskare var att stimulera kvalificerad forskning på samlingarna eller material som museet svarar för i magasin och arkiv; att stärka forskarkompetensen; att skola in forskare i det administrativa arbetet parallellt med forskningsarbetet. Vidare ska projektet utgå från ett lokalt behov som på KMK är att ”bibehålla kunskapen om de samlingsstrategier som historiskt sett har legat till grund för museets uppbyggnad, men också att blicka framåt och identifiera nya behov. Bland dessa kan nämnas behoven att utveckla och förvalta kunskapen om den medeltida myntningen i Sverige”. Tjänsten är två plus tre år, med en utvärdering och rapportering till finansierarna efter två år.

Min ambition är således att inom anställningens ramar stärka KMK:s forskarkompetens genom att stimulera museets kontakter med universitet, bibliotek, arkiv och andra museer såväl nationellt som internationellt; att i samband med projekt på museet bistå med FoU-aspekter samt att visa på möjligheter att söka finansiering för dessa; att internt på museet lyfta forskningsrelaterade frågor som har betydelse för synen på utställningarna och samlingarna. I grunden för tjänsten finns ett projekt vars centrala material är Magnus Erikssons (ME) tvåsidiga penningar. Att projektet utgår från just dessa mynt beror i första hand på att de är en lämplig utgångspunkt till flera frågeställningar kring medeltida myntning, samt till KMK:s samlings historia i stort.

Projektet ”Ett land, ett mynt? Mynt, gränser och identitet i Magnus Erikssons Sverige”

På 1570-talet gav kung Johan III sekreteraren Rasmus Ludvigsson i uppgift att samla in gamla mynt. Uppdraget föranleddes av strider mellan Danmark och Sverige om vilket land som var först med att använda symbolen tre kronor.¹ Detta hopbringande av ”bevismaterial” är de tidigaste uppgifterna vi har om systematisk insamling av äldre mynt i Sverige. Med tiden har det visat sig att de första mynten med motivet tre kronor präglades under ME (1319-1363).

---

¹ Danica. Handlingar angående striden om tre kronor. Riksarkivet.

Omfattande förarbete och materialinsamling har gjorts inom ett tidigare projekt vid KMK, men en övergripande publikation i ämnet saknas. Myntgruppen utgör ett intressant, men tidskrävande material där motiven uppvisar en rik variation av bildelement.

Projektets teoretiska utgångspunkt är att studera och diskutera relationen mellan betalningsmedel, gränser och identitet. I dagens samhälle är betalningsmedel nära förbundet med nationalstaten, men denna situation har uppstått under förhållandevis sen tid. Längre användes inhemska och utländska mynt sida vid sida tillsammans med andra former av betalningsmedel.²

Begreppen betalningsmedel, gränser och identitet är nära förbundna med flera delar av KMK:s verksamhet. Såväl i utställningsarbetet som i förhållande till samlingarna finns frågan om vems historia som ska representeras ständigt närvarande. Makthavarna och de förmögna historia är ofta mer lättillgänglig, men på KMK finns också den ”vanliga människan”. Museet är idag ”Sveriges ekonomiska museum”, snarare än ett kungligt myntkabinett även om det historiskt förankrade namnet lever kvar. En ökad diskussion inom museets verksamhet om olika grupper/aktörer är önskvärd.

Projektet utgår från ett myntmaterial som kommer att analyseras med numismatiskt etablerade metoder. Ämnena ekonomisk historia, arkeologi och museologi har dock stor betydelse för projektets genomförande.

Syften

I projektet avser jag att:

1. Studera de tvåsidiga penningarna från ME:s regeringsperiod utifrån delvis nya utgångspunkter.
2. Studera relationen mellan betalningsmedel, gränser och identitet i det medeltida samhället samt föra en diskussion om dessa begrepp i förhållande till KMK:s verksamhet.
3. Lyfta fram betydelsen av att studera ME:s monetära politik ur ett internationellt perspektiv.
4. Verka för en ökad tillgänglighet av KMK:s samlingar, i första hand av de medeltida fynden.
5. Verka för långsiktiga nationella och internationella forskarkontakter.

1. ME:s tvåsidiga penningar

ME:s tvåsidiga penningar utgör ett rikt och komplicerat material. Grundläggande problem såsom var mynten präglats och typernas kronologiska förhållande till varandra kvarstår att analysera. Innebörden av bokstäverna och symbolerna som förekommer på mynten är inte fastställd och behöver studeras närmare. De har

---

² Hellenier 2003:19.

emellertid associerats med myntorterna och/eller olika utmyntningar.³ En djupgående studie av mynten skulle vara av stor betydelse för förståelsen av ME:s myntning.

ME:s tid har ur monetärt perspektiv beskrivits som tillhörande en period då den inhemska myntningen genomgick en fas av konsolidering. Mynttyperna blev mer avgränsade och användes troligen under fem till tio års perioder (enligt s.k. *renovatio monetae*). De inhemska mynten blev under denna period dominerande i de svenska fynden medan de utländska mynten minskade i antal.⁴

ME:s myntning delas grovt in i två perioder. Den första varar från 1319-1354 då mynten är tvåsidiga. Folkkungalejonet avbildades huvudtypernas åtsidor. På fransidan varierade motivet. Inledningsvis fanns en krona och/eller i sällsynta fall bokstäver (typ LXXIV⁵ och LXXVI, ca 1320- till 1330-tal) och därefter tre motställda kronor med en bokstav eller symbol i centrum (LXXVII, ca 1340- till 1350-tal)⁶. De tre kronorna har i regel tolkats som symboler för Sverige, Norge och Skånelandskapen. Under den andra perioden (som inleddes 1354) präglades ensidiga penningar⁷ och samtidigt försämrades myntens silverhalt.

Problemområden som numismatiska forskare gärna har återkommit till beträffande ME:s myntning är sammanfattningsvis attribuering av mynttyper till myntorter, datering av mynttyperna samt den stora inflationen.

Inom ramarna för projektet Sveriges Mynthistoria har Monica Golabiewski Lannby på 1980-talet samlat in ett omfattande material. Detta kommer att ligga till grund för föreliggande projekt. Omkring 750 mynt är uttagna från KMK:s dubblettsamling och är förberedda för vidare analyser. Hon har också dokumenterat förekomsten av ME:s mynt på KMK, myntkabinetten i Lund, Köpenhamn, Oslo och Helsingfors. Silverhaltsanalyser är gjorda, men inte publicerade. Dessutom är fynduppgifter och litteratur kring ämnet insamlade. Golabiewski har publicerat artiklar,⁸ men en större övergripande publikation återstår att skrivas. Golabiewski är i dag ansvarig för de skandinaviska medeltida samlingarna på KMK samt fynden. Hon har accepterat att aktivt ta del i kunskapsöverföringen om såväl det insamlade materialet kring ME:s myntning, som övriga svenska medeltida mynt i samlingarna.

Metoder som kommer att ligga till grund för arbetet med mynten är: *typstudier* genom vilka mynten kommer att grupperas med syfte att bestämma gruppernas myntorter och kronologi; *silverhaltanalyser* som bland annat är ett led i att typbestämma mynten; *myntfyndsanalys* genom vilken jämförande studier görs av fyndens myntsammansättning i olika regioner.⁹ Den sistnämnda metoden har inte tidigare använts för ME:s mynt och syftar till att belysa regionala variationer i användningen av ME:s mynttyper.

---

³ T.ex. Lagerqvist 1970:88.

⁴ Jonsson 1995:56.

⁵ Referens efter Lagerqvist 1970.

⁶ Dateringen bygger på en prisuppgift i DS 3528 som omtalar att ett nytt mynt införts.

⁷ Även denna datering baseras på skriftliga källor. Riksarkivets pergamentbrev 196.

⁸ Se Golabiewski Lannby 1983 och 1995 samt där anförda referenser.

⁹ von Heijne 2004.

Slutligen bör nämnas att de referensverk som används för bestämning av ME:s mynt i hög grad är översiktliga.¹⁰ En revidering av referenssystemet för medeltidsmynten pågår inom projektet Den Svenska Mynthistorien som inleddes år 2000 i KMK:s regi. Forskningsresultaten i föreliggande projekt kommer sannolikt att få konsekvenser för det nya referenssystemet.

2. Betalningsmedel – gränser – identitet

Monetära system begränsas av regler och lagar. Dessa formas politiskt och är i hög grad influerade av internationell debatt och händelser. Samtidigt finns en allmänheten som inte alltid agerar enligt de avsedda strukturerna, utan som genom sina handlingar omförhandlar och förändrar betalningsmedlens gränser. Människor som lever i gränsområden, tenderar exempelvis att ofta finna egna sätt att hantera ekonomiska situationer.

Genom att analysera betalningsmedlen *de jure*, rörande lagstiftning, och *de facto*, hur de faktiskt fungerade, kan vi etablera en djupare förståelse av det medeltida samhället. Detta kommer att göras dels genom en myntfyndsanalys, dels genom att studera samtida skriftkällor. Prisuppgifter från ME:s tid har dokumenterats inom projektet Sveriges Mynthistoria på 1980-talet.¹¹ De skriftliga källorna i DS som behandlar ekonomiska förhållanden under 1300-talet har nyligen analyserats ur ett ekonomihistoriskt perspektiv.¹²

Begreppen identitet och gränser ska i detta sammanhang förstås som delar av en historia där aktörer förhöll sig till olika former av strukturer, ensamma eller som delar av en grupp. Som aktörer ingår vi i olika sociala system bestående av de analytiska nivåerna samhälle, institutioner, positioner och roller och vi kan på en och samma gång vara del i flera av dessa nivåer.¹³ På liknande sätt kan vi identifiera analytiska nivåer för territoriella gränser, såsom internationella, nationella, regionala, lokala nivåer som vi parallellt är en del av.

Diskussioner om relationen mellan betalningsmedel, gränser och identitet kommer att ha en övergripande betydelse för KMK. Fördjupade reflektioner kring olika aktörers historia återverkar på den publika verksamheten och samlingarna. Betydelsen av att vi utifrån historien kan förhålla oss kritiskt till vår egen samtid lyfts fram. Ingen väg har på förhand varit given och därför är det viktigt hur vi som individer väljer att agera.¹⁴

---

¹⁰ Hildebrand 1879-1903; Lagerqvist 1970; Thordeman 1936.

¹¹ Fritz & Bäärnhielm opublicerat manus.

¹² Franzén 2006.

¹³ Archer 1996.

¹⁴ Jfr Östberg 2000:16.

3. Internationellt perspektiv

Frågor om ekonomi i förhållande till filosofi och tankeprocesser under medeltiden har uppmärksamats internationellt¹⁵, men i förhållandevis liten utsträckning inom numismatisk och ekonomisk historisk medeltidsforskning i Norden.

Två avhandlingsarbeten från Danmark och Norge har under senare år behandlat myntningen under 1300-talet i respektive land.¹⁶ Arbetena är i högsta grad berikande för föreliggande projekt och aktualiserar behovet av en ny studie av ME:s mynt utifrån KMK:s samlingar. I båda dessa avhandlingar förs resonemang om monetariseringens begrepp som kan betraktas som ett av de hetaste debattämnen inom numismatik under den senaste 15-årsperioden.¹⁷ Diskussionerna har berört de praktiska aspekterna av processen, såsom när, var och vem den har omfattat men i varierande utsträckning också de immateriella processer som monetariseringen var en del av. Viktig är den ekonomiska omställningen i England under 1300-talet som har satts i samband med en naturvetenskapligt orienterad filosofi som strävade efter att göra samhället mätbart. Genom ett matematiskt förhållningssätt formulerades problem som tidigare endast uttryckts med ord.¹⁸ Denna förändring associeras i regel starkast med 1500-talets naturvetenskapliga revolution¹⁹, men inleddes alltså långt tidigare.

Debatterna om monetarisering hänger samman med ett ökat intresse av att relatera numismatik till bredare samhällsaspekter. De kan också sägas vara en del av en pågående orienteringsfas där numismatikens ämnesidentitet står under luppen.²⁰

4. Tillgänglighet av KMK:s samlingar

Inom projektet Sveriges Mynthistoria inleddes landskapsinventeringar på 1980-talet. Hittills har myntfynd från sexton svenska landskap publicerats. För att möta dagens behov hos personal, forskare och en intresserad allmänhet, är det önskvärt att de hittills samlade fynduppgifterna görs sökbara via databaser och internet. Det finns även ett behov av att tillgängliggöra uppgifter om myntfynden i KMK:s samlingar. Projektet ska initiera ett långsiktigt digitaliseringsprojekt av fynduppgifterna i publikationerna Sveriges Mynthistoria Landskapsinventeringen. Digitalisering av fynduppgifter kommer även att vara ett led i projektets *myntfyndsanalys* (se punkt 1).

Inom projektet Publik arkeologi på SHM²¹ har intryck tagits av arkeologisk och museologisk forskning i bl.a. England och USA.²² Det är av intresse att även KMK

---

¹⁵ T.ex. Parry 1995.

¹⁶ Grindler-Hansen 2000; Gullbekk 2003.

¹⁷ Klackenberg (1992) introducerade diskussionen om monetarisering i Sverige.

¹⁸ Kaye 1998.

¹⁹ Johannisson 1988.

²⁰ De senaste diskussionerna om numismatikens identitet har initierats av Gullbekk 2007; se även Myrberg 2005.

²¹ Svanberg & Wahlgren 2007.

²² T.ex. Merriman 2004.

tar större del i de internationella diskussionerna om museernas roll, bland annat avseende samlingarnas tillgänglighet och publikrelationer.

5. Kontakter

Numismatik är ett väletablerat, men litet ämnesområde. Därför är vikten av internationella kontakter särskilt stor. Forskningsresor kommer att göras till myntkabinett i ett flertal länder och projektet kommer att presenteras vid internationella numismatiska konferenser.

Projektet har mång- och tvärvetenskapliga ansatser och förbindelser kommer att sökas även utanför den numismatiska sfären. Inom Sverige kommer flera universitets- och högskoleinstitutioner att kontaktas inom historia, ekonomisk historia och arkeologi. En ambition är att minst ett besök på KMK ska ingå i grundkursen vid respektive institution. En annan förhoppning är att forskare inom universitet och högskolor på projektbasis ska kunna bidra i exempelvis utställningsarbete.

Projektet är en del av SHMM:s FoU-arbete och ska kontinuerlig följas upp i FoU-verksamheten. Tjänsten är också knuten till ett forskarnätverk, bestående av sjutton forskare inom ABM-sektorn. Jag kommer också att ingå i Kungl. Vitterhetsakademiens biblioteksråd samt i en strategigrupp som ska utveckla en långsiktig strategi för "Det bästa forskningsbiblioteket". Slutligen har jag anslutit mig till projektet "Making National Museums" och kommer framöver att ta del av seminarier och forskning i denna organisation.

Översiktlig arbetsplan och tidsplan

Projektplanen är detaljerad för de första två årens arbete fram till avrapporteringen till finansörerna. Därefter följer en mer schematisk redogörelse för följande tre år.

Avsikten är att publicera artiklar över ämnen och studier som utgår från projektets tema. I ett slutskede arbetas artiklarna samman med en ramberättelse till en monografi.

År 2008 augusti – december

- Forskning:
- Materialinsamling – fotografera systematiska samlingen.
  - Forskningsresa till Helsingfors.
  - Materialinsamling inför en artikel om den medeltida samlingen på KMK.
- Publicering:
- Artikel om mynt och filosofi under 1300-talet.
  - Artikel om Barkåkradyndet.
- Konferenser etc:
- Föredrag om Magnus Erikssons myntning i Göteborg, Göteborgs numismatiska förening.
  - Föredrag i Århus på symposiet "Silver Economies, Monetisation & Society in Scandinavia, 800-1100".

- Publikt:
  - Föredrag på Seminariet för medeltids- och renässansstudier, Uppsala universitet.
  - Bygga upp en hemsida för projektet som är länkad till KMK:s hemsida. På denna kommer artiklar och annan information att läggas ut.
- Övrigt:
  - Inleda digitalisering av Sveriges Mynthistoria Landskapsinventeringen och förbereda för webb-publicering.
  - Inleda kontakter med universitets- och högskoleinstitutioner för att undersöka intresset för att förlägga undervisningsmoment till KMK.

År 2009 januari – juni

- Forskning:
  - Materialinsamling – fotografera fyndmynten på KMK.
  - Dokumentera och fotografera dubblettsamlingen med ME:s tvåsidiga penningar på KMK.
  - Förberedelse för silverhaltsanalyser.
  - Forskningsresa till Köpenhamn samt Lunds universitets historiska museum.
- Publicering:
  - Artikel om samlingsstrategier för de medeltida mynten i KMK:s samlingar ur historiskt perspektiv.
- Konferenser etc:
  - Arrangera nordeuropeiskt symposium kring 1808-1809. Föredrag om "Numismatics, Borders and Identity".
  - Nordisk Numismatisk Unions möte, Köpenhamn.
- Publikt:
  - Förbereda Sveriges Mynthistoria Landskapsinventeringen för webb-publicering.
- Övrigt:
  - Fortsätta kontakta universitets- och högskoleinstitutioner för att undersöka intresset för att förlägga undervisningsmoment till KMK.

År 2009 juli – december

- Forskning:
  - Typstudier.
  - Kompletterande silverhaltanalyser.
  - Forskningsresa till Oslo.
- Publicering:
  - Artikel utifrån silverhaltanalyserna.
  - Artikel om mynt, gräns och identitet.
- Konferenser etc:
  - XIV International Numismatic Congress, Glasgow. Föredrag: "Three Crowns - The history of a controversial coin motif and national symbol".
  - Medarrangör av vikingatidsseminarium för Svenska Numismatiska Föreningen.
- Publikt:
  - Förbereda Sveriges Mynthistoria Landskapsinventeringen för webb-publicering.

År 2010 januari – juni

- Forskning: – Fortsatta typstudier.
– Myntfyndsanalys med syfte att studera utländska mynt i svenska fynd och svenska mynt i utländska fynd.
- Publicering: – Artikel om motivet tre kronor.
- Konferenser etc: – Ev. Icomon, Shanghai 2010.
- Publikt: – Förbereda Sveriges Mynthistoria Landskapsinventeringen för webb-publicering.
- Övrigt: – Rapportering till Riksbankens Jubileumsfond och Kungl. Vitterhetsakademien.

År 2010 juli – december

- Fortsatta typstudier.
- Artikel utifrån myntfyndsanalysen med avsikt att problematisera gränserna.
- Forskningsresa till Tyskland.

År 2011

- Fortsatta typstudier.
- Större artikel baserad på typstudierna.
- Nordisk Numismatisk Unions möte, Färöarna.
- Forskningsresor till Storbritannien och Estland.

År 2012

- Skriva ramberättelse och knyta samman artiklarna till en volym.
- XV International Numismatic Congress.

År 2013 januari – juli

- Slutredovisning till finansiärerna och publicering av bok.
- Digitaliserade fynduppgifter av Sveriges Mynthistoria Landskapsinventeringen ska finnas tillgängliga på internet och eventuellt som en del i utställningarna.
- Eventuellt utställning baserad på forskningsresultaten.

Handledning

Till projektet finns en referensgrupp knuten som kommer att fungera som en rådgivare instans. Gruppen är sammansatt av tre av de främsta experterna inom medeltida nordisk numismatik och penninghistoria:

Monica Golabiewski-Lannby, 1:e antikvarie, Kungl. Myntkabinetet, Stockholm
Kenneth Jonsson, professor, Numismatiska forskningsgruppen, Institutionen för Arkeologi och Antikens kultur, Stockholms universitet

Jørgen Steen Jensen, f.d. museumsinspektör, Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseum, Köpenhamn

Utöver referensgruppen kommer nödvändiga kontakter att sökas utanför det numismatiska ämnesområdet.

Uppföljning

Uppföljning kommer att ske:

- på Kungl. Myntkabinettet genom månatlig muntlig redovisning till museichef Ian Wiséhn
- genom halvårsvis avstämning gentemot SHMM:s FoU-samordnare och regelbunden rapportering till SHMM:s FoU-grupp
- genom avläggande av skriftlig rapport efter två år samt efter fem år till finansierarna Riksbankens Jubileumsfond och Kungl. Vitterhetsakademien

Referenser

- Archer, M. 1996. *Culture and Agency. The Place of Culture in Social Theory*. 5:e rev. upplagan. Cambridge.
- Aronsson, P. 2004. *Historiebruk - att använda det förflutna*. Lund. Danica. Riksarkivet.
- DS. *Svenskt Diplomatarium*.
- Franzén, B. 2006. *Folkungatidens monetära system. Penningen mellan pest och patriarkat 1254-1370*. Stockholm.
- Fritz, B. & Bäärnhielm, G. manus. *Sveriges mynthistoria: Magnus Erikssons tid 1319-1363*. KMK.
- Golabiewski Lannby, M. 1983. Studie av 1300-talsbrakteater i ett depåfynd från Närke. *NM XXXIV*. Stockholm.
- . 1995. Makt, mark och penningar. *Myntningen i Sverige 995-1995*. *NM XL*. Stockholm. s. 83-107.
- Grinder-Hansen, K. 2000. *Kongemagtens krise. Det danske møntvæsen 1241-1340*. Köpenhamn. Diss.
- Gullbekk, S. H. 2007. Numismatikkens død eller muligheternes fagfelt? *Fornvännen* 2007, s. 111-18.
- . 2003. *Pengevesenets fremvekst og fall i Norge i middelalderen*. Oslo. Diss.
- von Heijne, C. 2004. *Särpräglad. Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Halland och Blekinge (ca 800-1130)*. Stockholm. Diss.
- Hellenier, E. 2003. *The Making of National Money. Territorial Currencies in Historical Perspective*. New York.
- Hildebrand, H. 1879-1903. *Mynt från Sveriges medeltid. Sveriges medeltid I*. Stockholm.
- Johannisson, K. 1988. *Det mätbara samhället*. Arlöf.
- Jonsson, K. 1995. Från utländsk metall till inhemskt mynt. *Myntningen i Sverige 995-1995*. *NM XL*. Stockholm. s. 43-61.

- Kaye, J. 1998. *Economy and Nature in the Fourteenth Century. Money, Market Exchange, and the Emergence of Scientific Thought*. Cambridge.
- Klackenberg, H. 1992. *Moneta Nostra. Monetariseringen i medeltidens Sverige*. Lund. Diss.
- Lagerqvist, L. O. 1970. *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*. Stockholm.
- Malmer, B. 1980. *Den senmedeltida penningen i Sverige. Svenska brakteater med krönt huvud och krönte bokstäver*. Stockholm.
- Merriman, N. (red). 2004. *Public Archaeology*. London & New York.
- Myrberg, N. (red). 2005. Numismatik mellan historia och arkeologi. *META* 2005:3. NM: *Numismatiska Meddelanden*. Stockholm, 1874-.
- Parry, J. 1995. On the moral perils of exchange. *Money and the Morality of Exchange*. Red. J. Parry & M. Bloch. 4:e upplagan. Cambridge.
- Svanberg, F. & Wahlgren, K. 2007. *Publik arkeologi*. Lund.
- Sveriges Mynthistoria Landskapsinventeringen*. KMK. Stockholm 1982-.
- Thordeman, B. 1936. Sveriges medeltidsmynt. *Nordisk kultur XXIX*. Stockholm.
- Östberg, E. 2000. Historikern och vår kulturella mångfald. *Den mångfaldiga historien*. Falun. s. 11-30.